

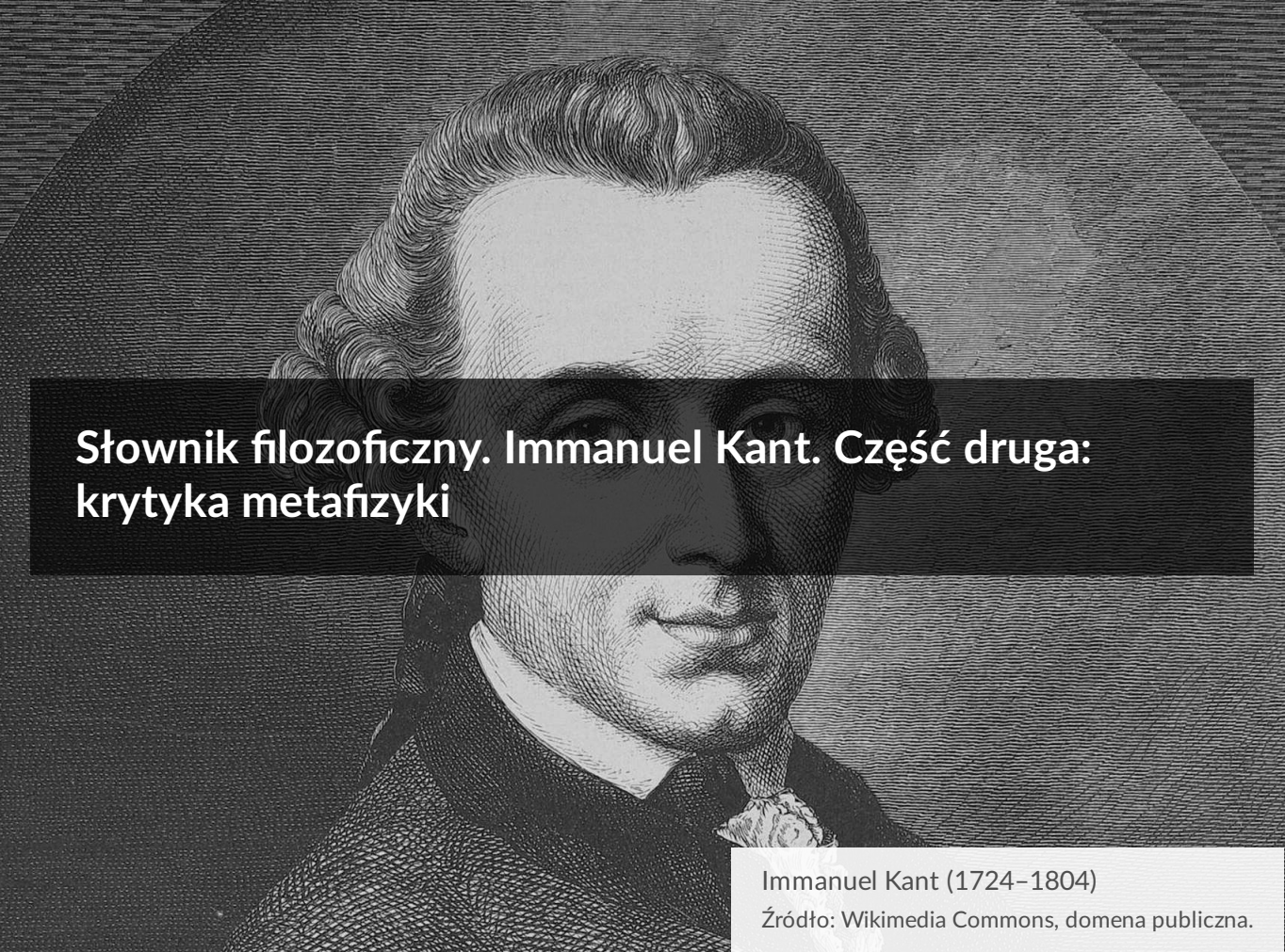

Słownik filozoficzny. Immanuel Kant. Część druga: krytyka metafizyki

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Immanuel Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Warszawa 1981.

A detailed engraving of Immanuel Kant, showing him from the chest up. He has a high forehead with receding hair, a prominent nose, and a slight smile. He is wearing a dark coat over a white cravat.

Słownik filozoficzny. Immanuel Kant. Część druga: krytyka metafizyki

Immanuel Kant (1724–1804)

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Nie można poprzez czysty rozum, który ujmuje jedynie zjawiska, dowieść istnienia prawd metafizycznych. Czy oznacza to, że one nie istnieją?

Zdaniem Immanuela Kanta idee są celem rozumu. Nie wiemy, czy istnieją, ale wiemy, że są nam potrzebne, ponieważ stanowią źródło moralności i godności człowieka — istoty rozumnej. Prawdy metafizyczne dostępne są rozumowi praktycznemu, który realizuje postulaty woli.

Twoje cele

- Poznasz krytykę metafizyki Kanta i jego poglądy etyczne.
- Przeanalizujesz postulaty rozumu praktycznego.
- Sprawdzisz, jak koncepcja imperatywu kategorycznego wiąże się z koncepcją państwa celów.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat Immanuela Kanta, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Słownik filozoficzny. Immanuel Kant. Część pierwsza: poglądy](#)
- [Słownik filozoficzny. Immanuel Kant. Część trzecia: wpływ i recepcja](#)
- [Myśl Immanuela Kanta: część 7. Imperatyw kategoryczny](#)

Krytyka metafizyki

Filozof poddał krytyce metodę filozofii – [metafizyki](#). Zauważył, że zajmuje się ona przedmiotami znajdującymi się poza obszarem doświadczenia, a chce uzyskać naukową pewność.

Kantowską teorię poznania charakteryzuje nie tylko połączenie [racjonalizmu](#) z [empiryzmem](#), ale i [agnostycyzm](#). Filozof założył rozróżnienie rzeczy jako zjawiska – tego, co jest przedmiotem zmysłów, oraz rzeczy „samej w sobie” (*Ding an sich*), [noumenu](#), rzeczy takiej, jaką jest naprawdę. Podczas gdy zjawiska są, zdaniem Kanta, poznawalne, rzeczy „same w sobie” pozostają niepoznawalne (poznanie ludzkie jest zatem ograniczone). Agnostycyzm nie doprowadził jednak Kanta do zanegowania myśli o konieczności poznania świata; świat zjawisk – fenomenów jest przecież światem człowieka, jego rzeczywistością; ludzie postrzegają ją w podobny sposób i mogą tworzyć dotyczącą jej wiedzę.

Rozum ma odnosić poznanie uzyskane dzięki aktywności zmysłów i intelektowi (częściowe i ograniczone) do tego, co nieskończone, absolutne, całościowe. Dokonuje tego dzięki posiadaniu pojęć-idei, takich jak: dusza, wszechświat, Bóg. Idee te ujmują całość doświadczenia: wewnętrznego, zewnętrznego i wszelkiego innego. Są one podstawą metafizyki. Sprawdzając je, Kant poddał metafizykę

Immanuel Kant, analizując twierdzenia metafizyki, zestawiał je w pary tzw. **antynomii**, wykazując ich sprzeczności (np. świat jest ograniczony przez czas i przestrzeń, ma początek w czasie i granice w przestrzeni – świat jest nieograniczony).
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

krytyce. Ukazał bowiem, że idee te stanowią cel rozumu, który dąży do nich i nie może zrealizować tego dążenia. Jak powiada Kant, można wskazać na potrzebę istnienia takich idei, nie można natomiast mówić o ich rzeczowej podstawie, o realności (ale zarazem nie sposób dowodzić ich nieistnienia!). Nie są one zatem przedmiotem poznania. Dlatego filozof twierdził, że metafizyka (psychologia, kosmologia i teologia) jest przedsięwzięciem przynajmniej problematycznym, dalekim od ideału nauki, pełnym sprzeczności, pozornych dowodów, nielogiczności. Z drugiej strony Kant nie negował możliwości metafizyki, przyjął przecież istnienie rzeczy „samych w sobie” (stanowiących podstawę, niedowiedzioną, jego myśli; dzięki temu założył dystans od idealizmu). Nie mogąc zbudować metafizyki jako wiedzy, Kant uczynił ją sferą postulatów rozumu praktycznego.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Postulaty rozumu praktycznego

Aby jednak takie ujęcie prawa moralnego miało sens, Kant wprowadza postulaty rozumu praktycznego (łącznie tę krytykę z *Krytyką czystego rozumu*), „idee regulatywne”.

Po pierwsze, imperatyw moralny ma sens, jeśli przyjmiemy, że **człowiek jest istotą wolną, niezależną od praw przyrody**; tylko wówczas może on odpowiedzialnie realizować nakaz, być sprawcą czynu. Wolność stanowi wszakże problem z zakresu metafizyki; nie sposób dowieść jej istnienia, można jednak je założyć. Tak oto rozum praktyczny rozwiązuje antynomie czystego rozumu. Według Kanta człowiek jest istotą żyjącą w dwóch porządkach (dwóch światach): zjawisk i zmysłów (tu jest zdeterminowany przez prawa natury, przyczynowości – one stanowią przedmiot badań nauki) oraz rozumu (tu jest wolny). Filozof przyjmuje jeszcze dwa postulaty rozumu praktycznego: **nieśmiertelność duszy** (jest niezbędna dla postępu w moralności; ten, utrzymuje Kant, niemożliwy jest w ciągu jednego życia – to zresztą jedno z ciemniejszych miejsc jego myśli) i **istnienie Boga** (gwarancja sprawiedliwości).

Tak więc, zdaniem Kanta, prawdy metafizyczne, niedostępne dla czystego rozumu (mówiącego o świecie zjawisk), są dostępne dla rozumu praktycznego, realizującego postulaty woli; należy zatem postępować tak, jakby prawdy te istniały. Są one wytworem rozumu, przejawem jego pragnień i dążeń. Z drugiej strony to czysty rozum staje się podstawą budowania moralności.

Władza sądenia

Dopełnieniem poprzednich krytyk stała się Kantowska *Krytyka władzy sądenia*, poświęcona [estetyce](#) – filozofii sztuki oraz problemowi celowości w przyrodzie. Władzę sądenia określa filozof jako zdolność ujmowania różnorodnych zjawisk z perspektywy władającej nimi [apriorycznej](#) zasady (zakładającej celowość przedmiotu). **Cechą znanieną**

myśli Kanta jest dążenie do odróżnienia sądów poznawczych i moralnych od sądów estetycznych.

◦ **SĄDY ESTETYCZNE**

- bezinteresowne
 - dotyczą tylko artystycznego przedstawienia, a nie jego związku z rzeczywistością, nie mają żadnych celów poza sobą
- bezpojęciowe
 - przyjemność bądź przykrość wywołuje w nas wrażenie, bezpośredni ogląd, a nie pojęciowe opanowanie przedmiotu
- subiektywne
 - wynika to z celowości wewnętrznej dzieła sztuki, harmonijnego połączenia elementów formy – celowości bez celu i ponadto spontanicznej
- powszechne
 - choć jest to powszechność bez reguły, wynikająca z podobieństwa ludzi

Sądy estetyczne miały być bezinteresowne oraz bezpojęciowe, a także subiektywne, choć zarazem, dowodził filozof, coś się nam podoba w sposób konieczny, a także powszechny.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Jak dowodzi Kant, przeżycia estetyczne – związane z władzą smaku – powstają w wyniku współdziałania wrażeń, wyobrażeń i sądów, a więc odwołują się do całości władz podmiotu. Doświadczenie estetyczne miało według Kanta w sposób chwilowy godzić człowieka ze światem natury (łączyć porządek moralny z porządkiem przyrodniczym, harmonizować zmysłowość, intelekt i rozum); w doświadczeniu estetycznym spotykają się: zjawiskowy kształt zmysłowy z noumenalną ideą.

Ważne w Kantowskiej estetyce jest rozróżnienie piękna i wzniosłości:

- **piękno** – związane ze skończonością, z aspektem jakościowym, z kontemplacją przedmiotu, z tym, co harmonijne;
- **wzniosłość** – związana z nieskończonością, z aspektem ilościowym, z odczuciami podmiotu, także z tym, co nieharmonijne.

Michail Wrubel, *Demon*, 1890

Kant wprowadza także pojęcie geniuszu twórczego, który w trakcie procesu kreacji artystycznej realizuje prawa przyrody i zarazem postępuje spontanicznie, w sposób wolny; tworzy dzieła oryginalne, nowe, stanowiące prawo w sztuce (tak przekracza prawa natury).

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

agnostycyzm

pogląd, zgodnie z którym świat jest poznawalny tylko do pewnych granic

a priori

(łac. z góry, uprzedzając fakty, z założenia) formuła oznaczająca wnioskowanie z przyczyn o skutkach; w filozofii nowożytnej: termin określający poznanie niezależne od doświadczenia

empiryzm

(gr. *empeiría* – doświadczenie) doktryna filozoficzna przyznająca pierwszeństwo w poznaniu doświadczeniu

estetyka

(gr. *aisthetikos* – dotyczący poznania zmysłowego, wrażliwy, odczuwający) nauka o zasadach zmysłowości; teoria sztuki, teoria piękna

etyka

(gr. *tá ēthiká* – traktat o obyczajach; *ēthos* – obyczaj, charakter) nauka dotycząca moralności, rozpatrywana odrębnie w aspektach: normatywnym jako nauka moralności (tzw. etyka normatywna lub etyka właściwa) oraz opisowo-wyjaśniającym jako nauka o moralności (tzw. etyka opisowa lub etologia)

noumen

(gr. rzecz wyobrażona; pomyślana; od *nous* – rozum, duch) w filozofii Kanta rzecz sama w sobie; rzeczywisty, choć niepoznawalny przedmiot istniejący na zewnątrz ludzkiej świadomości, przejawiający się poprzez zjawiska i jedynie w tej postaci dostępny poznaniu

metafizyka

(gr. *ta meta ta physika* – to, co po przyrodzie/ponad przyrodą) dział filozofii zajmujący się bytem, tzn. wszystkim tym, co jest; nauka filozoficzna, której przedmiotem są podstawowe kwestie dotyczące istoty i przyczyny bytu

racjonalizm

(łac. *ratio* – rozum; *rationalis* – rozumny, rozsądny) kierunek filozoficzny przyznający rozumowi główną bądź wyłączną rolę w procesie poznania; pogląd przyznający pierwszeństwo w poznaniu rozumowi

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zrekonstruuj tok myślenia Kanta: przedmiot wywodu, postawione pytanie i sposób argumentacji. Zastanów się, czemu poświęcony jest poniższy fragment? Czym dla Kanta jest „państwo celów” i jakie jest w nim miejsce człowieka?

Państwo celów – Kategoryczny imperatyw moralny

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DQQMVC8BG>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie dźwiękowe pod tytułem *Państwo celów – Kategoryczny imperatyw moralny*.

((Immanuel Kant

Uzasadnienie metafizyki moralności

Źródło: Immanuel Kant, *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Warszawa 1981.

Polecenie 2

Co oznacza pojawiające się tu określenie człowieka „istota rozumna”, a także podmiot woli (tu również idea godności człowieka), jakie konsekwencje wynikają z takiego nazwania?

Polecenie 3

Jak Kant określa moralność?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Co, zdaniem Kanta, nie jest źródłem i warunkiem postępowania moralnego?

- ☐ Kiedy człowiek w swoim postępowaniu kieruje się tym, co chce osiągnąć.
- ☐ Wolna wola.
- ☐ Obowiązek.

Ćwiczenie 2

Z którym stwierdzeniem zgodziłby się Kant?

- ☐ *Jeżeli jedna osoba ma jakieś urojenia, nazywamy to szaleństwem. Jeżeli wiele osób cierpi na to samo urojenie, nazywamy to religią.*
- ☐ *Religia jest po prostu swego rodzaju etyką.*
- ☐ *Religia to system wierzeń i praktyk.*

Ćwiczenie 3

Połącz w pary pojęcia i ich Kantowskie przedstawienie.

piękno

związane ze skończonością, z aspektem jakościowym, z kontemplacją przedmiotu, z tym, co harmonijne

wzniosłość

związana z nieskończonością, z aspektem ilościowym, z odczuciami podmiotu, także z tym, co nieharmonijne

Ćwiczenie 4

Zakreśl odpowiednimi kolorami fragmenty odnoszące się do sądów poznawczych, sądów estetycznych i sądów moralnych.

Nie można uzasadniać czynów lękiem przed Bogiem.

Są subiektywne: coś się nam podoba w sposób konieczny; wynika to z celowości wewnętrznej dzieła sztuki, harmonijnego połączenia elementów formy oraz spontanicznej celowości bez celu.

Jeśli reguł postępowania nie można uogólnić, nie są to maksymy moralne.

Metafizyka jest przedsięwzięciem dalekim od ideału nauki, pełnym sprzeczności, pozornych dowodów, nielogiczności.

Są bezinteresowne – nie mają żadnych celów poza sobą – oraz bezpojęciowe – wywołują w nas wrażenie, bezpośredni ogląd, a nie pojęciowe opanowanie przedmiotu.

Można wskazać na potrzebę istnienia idei, lecz nie można mówić o ich rzeczowej podstawie.

Ćwiczenie 5

Dopasuj cechy konstytutywne do pojęć.

noumen

idea

to, jakie jest naprawdę

dusza, wszechświat, Bóg

ujmuje całość doświadczenia

cel rozumu

Ding an sich

niepoznawalne

rzecz sama w sobie

Ćwiczenie 6

Przedstaw, w jaki sposób Kant ukazuje relację człowieka i świata?

Ćwiczenie 7

Scharakteryzuj koncepcję kategorycznego imperatywu moralnego. Zastanów się i odpowiedz na pytania: Czy takie stanowisko etyczne jest ci bliskie, czy dalekie? Czy kojarzy ci się z innymi zasadami, dogmatami lub imperatywami?

Ćwiczenie 8

Jak rozumieć występującą u Kanta kategorię prawa, dlaczego ma ono być powszechne i konieczne? W jaki sposób wiąże się z koncepcją państwa celów?

Praca domowa

Ćwiczenie 9

Napisz esej, który byłby rozwinięciem następującej myśli Kanta: „Niebo gwiazdziste nade mną, prawo moralne we mnie”.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Słownik filozoficzny. Immanuel Kant. Część druga: krytyka metafizyki

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

6. Immanuel Kant. Uczeń:

2) przedstawia kantowską koncepcję prawa moralnego oraz w jej kontekście objaśnia treść i funkcję imperatywu kategorycznego (formuła powszechnego prawa oraz formuła człowieczeństwa jako celu);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Poznasz krytykę metafizyki Kanta i jego poglądy etyczne.
- Przeanalizujesz postulatory rozumu praktycznego.
- Sprawdzisz, jak koncepcja imperatywu kategorycznego wiąże się z koncepcją państwa celów.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje krytykę metafizyki Kanta i jego poglądy etyczne;
- analizuje postulatory rozumu praktycznego;
- porównuje koncepcję imperatywu kategorycznego z koncepcją państwa celów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- ćwiczenia przedmiotowe;
- prezentacja multimedialna;
- praca z tekstem;
- esej filozoficzny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Słownik filozoficzny. Immanuel Kant. Część druga: krytyka metafizyki” ze wskazaniem na zawarty w nim tekst źródłowy. Uczniowie przygotowują się do omówienia tekstu, szukając informacji na temat kontekstu biograficznego i historyczno-filozoficznego. Wybrane osoby mogą zebrać potrzebne wiadomości do wstępnego rozpoznania tekstu. W czasie lekcji będą odgrywały role ekspertów lub liderów grup zadaniowych.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Prezentacja multimedialna”.

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami

kryteria sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika nauczyciel sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji. Następnie inicjuje rozmowę kierowaną na podstawie pytań zawartych we wprowadzeniu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** W zależności od stanu przygotowania uczniów do lekcji nauczyciel prosi o indywidualne, ciche zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” lub od razu przechodzi do podziału uczniów na kilka grup, które na podstawie e-materiału układają pytania do quizu dla innych grup. Następnie nauczyciel wraz z uczniami określa zasady rywalizacji i punktowania dobrych odpowiedzi (np. gra na czas lub na ilość poprawnych odpowiedzi). Przeprowadzenie gry w klasie. Nauczyciel lub wybrany uczeń dba o prawidłowy przebieg quizu zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami. Nauczyciel nagradza zwycięską drużynę, np. ocenami z aktywności.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Prezentacja multimedialna”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania:
 - grupa 1: Czym dla Kanta jest „państwo celów” i jakie jest w nim miejsce człowieka?
 - grupa 2: Co oznacza pojawiające się określenie człowieka „istota rozumna”, „podmiot woli” (tu również idea godności człowieka) i jakie konsekwencje wynikają z takiego nazwania?
 - grupa 3: Jak Kant określa moralność?Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1–4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 5–8. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli.
2. Nauczyciel ponownie wyświetla pytanie otwarte z e-materiału, a uczniowie ponownie na nie odpowiadają, zapisując swoje wnioski wraz z autorefleksją dotyczącą ewentualnej zmiany stanowiska. Nauczyciel wybiera najciekawsze odpowiedzi, prezentuje je na forum klasy i komentuje, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz esej, który byłby rozwinięciem następującej myśli Kanta: „*Niebo gwiaździste nade mną, prawo moralne we mnie.*”

Materiały pomocnicze:

- Baer U., *Gry dyskusyjne*, Lublin 2000.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.